

HERMENEUTİK TEMELLİ TİN – DOĞA AYRIMI İLE HEGEL’İN ‘GERÇEK BÜTÜNDÜR’ YAKLAŞIMININ KARŞILAŞTIRILMASI

Ömer Faik ANLI*

ÖZET

Hermeneutik, metinleri yorumlama yöntemi ya da bilmeyi anlama üzerine kuran bir bilme yöntemi ya da genel olarak bir anlama kuramı olarak görülebilir. Diğer taraftan, özellikle Schleiermacher ve Dilthey’in düşüncelerinde hermeneutik, felsefenin kendisine yöntem arayışına bir yanıt olarak görülmüştür. Bununla birlikte çağdaş felsefede, hermeneutik epistemolojinin yerini alan ve epistemolojinin problemlerini ortadan kaldırarak çözen bir alternatif olarak öne sürülmüştür. Eğer hermeneutik epistemolojik problemlerin çözümü ise, bu çözümün ontolojik temelleri nedir? Bu çalışmada, hermeneutik geleneğin dayandığı ontoloji bağlamında, özellikle Vico ve Dilthey’in düşüncelerinin Hegel’in “Gerçek bütündür” savı temelinde eleştirel bir incelemeye tâbi tutulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hermeneutik, Hegel, Vico, Dilthey, Gerçek bütündür

(The Comparison of Hermeneutic-Based Distinction of Spirit – Nature and Hegel’s Approach of The Truth is the Whole)

ABSTRACT

Hermeneutic might be seen as a method of interpretation of texts or a method of knowledge which is build on the notion of understanding or a general teory of understanding. On the other hand, specially in Schleiermacher and Dilthey’s philosophy, hermeneutic was seen as an answer to philosophy’s quest of method for itself. By the time, hermeneutic is turned to an alternative for epistemology and the solution of its problems by cancelling them in contemporary philosophy. If hermeneutic is a solution for epistemological problems, what is its ontological basis? This study aims to make a critical investigation of the tradition of hermeneutic, specially Vico’s and Dilthey’s thought, in the context of its ontology by Hegel’s dictum that the truth is the whole.

Key Words: Hermeneutic, Hegel, Vico, Dilthey, The Truth is the Whole

* Ankara Üniversitesi DTCF Felsefe Bölümü Araştırma Görevlisi

Hermeneutik, metinleri yorumlama yöntemi, bilmeyi anlama üzerine kuran bir bilme yöntemi ya da genel olarak bir anlama kuramı olarak görülen, özellikle Schleiermacher ve Dilthey’in düşüncelerinde felsefenin yöntem arayışına bir yanıt olarak önerilen bir yaklaşımdır. Bununla birlikte çağdaş filozoflar arasında, hermeneutik git gide epistemolojinin yerini alan ve epistemolojinin problemlerini ortadan kaldıracak bir alternatif olarak öne sürülen bir felsefi alan haline almaktadır. Bu süreçte, epistemolojinin yerini alacak bir alanın oluşturulabilmesi için *anlama* kavramı felsefenin merkezi kavramı haline getirilmektedir. Öyle ki, hermeneutik, anlama (*verstehen*) kavramına açıklık kazandırmaya çalışan bir düşünme ya da felsefe geleneği olarak da tanımlanabilmektedir.¹ Buna göre, *anlama* öznenin temel edimi olarak diğer edimlerini de önceler ve temellendirir bir konuma yükseltilmekte ve özne her ne ile karşı karşıya kalıyorsa ya da bir başka ifade ile neyi konusu kalıyorsa, *anlamayı* ve buna bağlı olarak da yorumu bir dolayım olarak kullanmak durumunda kalmaktadır. Vefa Taşdelen bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “*Anlamanın ve anlamamanın dünyasıdır insan dünyası. Anlama varoluşumuzun en temel biçimlerinden biridir. Bizi harekete geçiren, bir tutum almaya sevk eden, bir soru sormak ve cevap vermek için hazırlayan, anlamadır. Anlayamamak, harekete geçememektir, anlamamak tepki vermemektir, anlamamak soramamak ve cevap verememektir.*”² Öznenin etkinliğine, edimselliğine gönderimde bulunan *anlama* kavramı, geleneksel olarak öznenin temel etkinliği olarak görülen *düşünce* kavramının yerini almaktadır. Her ne kadar epistemolojiye ait olduğu öne sürülen bilme ile bilme nesnesi arasındaki ilişkinin niteliği, doğru bilginin koşulları ve bunlara bağlı olarak doğruluk problemi gibi problemlerin ortadan kaldırılması amaçlansa da, anlamamanın bu şekilde merkeze alınması ile düşünce – töz ilişkisine dair problemler, anlama – töz (anlaşılan şeyin ne’liği) problemine evrilmektedir. Gadamer’e göre, bu bağlamdaki dil problemi, günümüzün felsefi tartışmalarında, düşünce ya da ‘kendisini düşünen düşünce’ kavramlarının birbuçuk yüzyıl önce felsefede işgal ettiği merkezi

¹ Vefa Taşdelen, *Hermeneutiğin Evrimi*, Hece Yayınları, Ankara, 2008, s. 20.

² Vefa Taşdelen, *a.g.e.*, s. 15.

konumla aynı merkezi konumu işgal etmeye başlamıştır.³ Bir başka deyişle, anlamayı merkeze alan ve hermeneutiği temel felsefi disiplin olarak gören bir yaklaşım, ontolojisini de beraberinde getirmek ve düşünce kavramının felsefe tarihi içerisinde karşılaştığı problemlere bir çözüm önerisi sunmak zorundadır.

Hermeneutik gelenek içerisinde temel alınan ontoloji öncelikle kendisini doğa – tin ayrımı ile göstermiştir. Bu bağlamda, tinsel olanın anlaşılabilirliği vurgulanmış ve anlaşılabilir olan ile bilinebilir olan arasında epistemolojik - ontolojik bir ayrıma da gidilmiştir. Buna karşın, Hegel, hermeneutik geleneğin öznenin temel etkinliği olarak anlamaya ve tin kavramına vurgu yapması gibi, öznenin edimselliğine, bir başka deyişle düşüncenin etkinliğine vurgu yapar ve düşüncenin gerçekliğin *kendinde*'den *kendisi-için*'e doğru olan oluş sürecindeki etkinlik olduğunu öne sürer. Saltığı tin olarak gören Hegel, gerçeğin bütün olduğunu da savlayarak Hermeneutik geleneğin dayandığı Descartesçı düalizmin karşısında yer almaktadır. Hermeneutik geleneğin tinsellik (tinin ancak tinsel olanı anlayabileceği / bilebileceği), öznenin edimselliği (öznenin –tinsel- gerçek karşısında pasif bir ayna olmadığı), tarihsellik (anlama tarihseldir, tarih-üstü değildir) gibi kavramların kullanımında Hegel ile örtüşen yönler görülse de, özellikle gerçeklik anlayışları bağlamında iki düşünce biçimi birbirlerinden büyük ölçüde ayrılmaktadırlar. Bu çalışmada, bu ayrımın vurgulanması, hermeneutik geleneğin dayandığı ontoloji bağlamında, özellikle Vico ve Dilthey'in düşüncelerinin Hegel'in "*Gerçek bütündür*" savı temelinde eleştirel bir incelemeye tâbi tutulması ve bu bağlamdaki temel sorunun "*Gerçek, gerçek şekli içerisinde bilinebilir mi bilinemez mi?*" sorusu çevresinde şekillenmiş olduğunun açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.Vico ve Dilthey'in Hermeneutik Düşüncelerinin Dayandığı Temel Ontoloji

Hermeneutiğin mitolojik kökenlerine baktığımızda, Hermes'in tanrıların mesajlarını ölümlülere taşıyan, bunu gerçekleştirmek için de tanrıların dilini ölümlülerin diline çeviren, yalnız çevirmekle kalmayıp

³ Hans-Georg Gadamer, "Hermeneutik Problemin Evrenselliği", çev. Hüsamettin Arslan, *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*'de, s. 61 – 72, Paradigma Yay., İstanbul, 2002, s. 61.

anlamı onların anlayabilecekleri hale getiren ve açıklayan, bunu yaparken de kendi yorumunu katan bir ‘aracı’ (dolayım) olarak betimlendiğini görmekteyiz. “*Bununla birlikte, Hermes’in hermeneutik kökenle olan ilgisi daha çok onun bilinenle bilinmeyen, tanıdık ile yabancı arasındaki ‘sınır durum’ oluşundan kaynaklanır.*”⁴ O halde, *bilinen – bilinmeyen, tanıdık – yabancı (başka)* olan arasında bir dolayım olarak Hermes’in etkinliği, olanı (*bilinmeyen*’i, *yabancı olan*’ı) olduğu gibi bırakmamakta ya da olduğu gibi yansıtmamaktadır. O bir dolayım olarak, bilinmeyi biline, *yabancı olan*’ı *tanıdık olan*’a dönüştürürken ya da taşırken olanı olduğu haliyle bırakmamak anlamında olumsuzlayıcı bir etkinlik göstermektedir. Hermeneutik, mitolojik kökenlerde Hermes’e atfedilen bu dolaymsallığı öznenin temel edimselliği olarak gördüğü *anlamaya* yüklemektedir. Hermeneutik için amaç, bu dolayımın doğasının ortaya koyulabilmesidir. Dilthey’a göre, “*evrensel açıklamacılık, evrensel doğal hukuk, tüm insani organizasyonların doğal ilkeleri, bir evrensel doğal ahlak, şiirin normları. Bunlar tin bilimlerinin bir doğal sisteminin inşa edilmesinde dayanılacak şeylerdir. Tin bilimlerine dayanak olacağı düşünülen bu doğal sistemin neliğinin araştırılıp meydana çıkarılması şarttır.*”⁵ Yine Dilthey’a göre, Vico’nun bu bağlamda kendisine koyduğu amaç, tin bilimlerine dayanak olacağı düşünülen bir sistem düşüncesi ile paralel bir biçimde “*bir tinsel evren metafiziğini veya insan soyunun bir metafiziğini ortaya koyma amacı*”dır.⁶ Görüleceği üzere, insansal olan ile tinsel olan özdeşleştirilmekte ve tinsel olanın anlam ile olan ilişkisine vurgu yapılmaktadır. O halde, Vico’nun ‘*tinsel evren metafiziği*’nde anlamın bir dolayım olarak kendisini gösterdiği bilinen – bilinmeyen, tanıdık olan – tanıdık olmayan ayrımı nasıl bir ontoloji ile temellendirilmektedir? Vico’nun temel yönelimi insani – tarihsel dünyanın anlaşılabilirliği üzerinedir. Bu yönelimi besleyen tarihsel kaynaklar, Antik Yunan’ın *theoria – historia* (kuram – tarih) karşıtlığına dayandırılmaktadır. Doğan Özlem, bu karşıtlığı şu şekilde betimlemektedir:

Grekler için evren düzenli bir oluşum, bir kosmos’du; evrende, akla uygun, değişmez, kalıcı bir düzen vardı ve bu

⁴ Vefa Taşdelen, a.g.e., s. 19.

⁵ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul, 1999, s. 76.

⁶ Wilhelm, Dilthey, a.g.e., s. 77.

düzen akla uygun olduğu için salt rasyonel düşünce yoluyla kavranabilirdi. (...) İnsanların doğa ortasında oluşturdukları toplumsal yaşam ise, bir thesei alanıydı; yani burada insanların koydukları ilkelere göre yönlendirilen bir yaşama biçimi vardı; ama bu konulmuş (thesei) ilkeler, asla varlık ilkeleri türünden değişmez, kalıcı, genelgeçer şeyler olamazlardı; (...) Kısacası, tarihsel-toplumsal gerçeklik theoria etkinliğinin konusu olamazdı; bu alanda değişmez, kalıcı hiçbir düzenlilik yoktu; theoria etkinliğinin bu alandan çıkartabileceği hiçbir ‘genellik’ bulunamazdı.⁷

O halde, Antik-Yunan’ın ortaya koyduğu bu karşıtlığa göre, tarihsel – toplumsal gerçeklik alanı olarak görülebilecek *thesei*’ye ilişkin *theoria*’ya dayalı bir bilgi olanaklı değildir. Modern Felsefe, özellikle de Francis Bacon ile birlikte bir başka karşıtlığı, *theoria – emperia* karşıtlığını ortadan kaldırarak, empirizmin deneyim anlayışı bağlamında deneyim ile elde edilmiş bilginin *theoria* ile sistemleştirilmesi ve doğada sürüp giden tekrarların yasalar olarak belirlenmesi anlayışını açığa çıkarmıştır. Fakat bu dönüşüm içerisinde *theoria – historia* karşıtlığı yerini korumuştur.⁸ Böylece Antik Yunan’ın bir değişmezlik alanı olan ve ancak düşünce yoluyla ulaşılabileceği öne sürülen varlık alanı ile oluş ve bozulmuş içinde olan ve kendisine ancak deneyimle (*emperia*) ulaşılabileceği öne sürülen, rastlantısal, olumsal özelliği ile varolan doğa alanı örtüştürülmekte ve *theoria* deneyimden gelen verilerin sistematize edilmesi olarak görülmektedir. Antik Yunan’da gerçek bilginin konusu varlık olarak anlaşılırken, bu yeni yaklaşımda gerçek bilginin konusu doğadır ve ona ulaşan bilgi türü de doğa bilimlerinin bilgisidir. Bu yaklaşıma göre, bilginin konusu olabilecek tek bir alan vardır; bu alan doğa alanıdır. İnsan etkinliğinin rastlantısallığa bağlı sonuçlarının betimi olarak görülen tarih alanı ise bilginin konusu olabilecek bir düzenliliğe sahip değildir. Öyle ki, G. Arnold, “*tarihe doğruluğunu verecek hiçbir genel kavram yoktur*” ifadesi ile bu yaklaşımı yansıtmaktadır.⁹

⁷ Doğan Özlem, *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 10, 11.

⁸ Vefa Taşdelen, a.g.e., s. 37.

⁹ Aktaran, Doğan Özlem, a.g.e., s. 15.

Vico, bu yaklaşıma karşı tarihsel – toplumsal gerçeklik alanının, Newton'un doğayı ele aldığı ve bilgi konusu yaptığı gibi, fakat farklı bir yöntemle bilimin konusu yapılabileceğini savlamaktadır. Vico, temelde gerçek bilmenin nedenleri bilmek olduğu görüşünü kabul etmektedir. Buna göre, doğruluk, olguya ilişkindir; o halde, doğru bilgi olgusal ilişkilerin nedenlerine ilişkin olmalıdır. Bununla birlikte, olgu deyince doğal olguları anlayan ve insan aklının doğrudan ve aracısız olarak doğal gerçekliğe yönelip, doğal olgular arasındaki nedenselliği saptayabileceğine inanan düşünürlerin aksine, Vico, nedensel bilmeye ilişkin tam kesinliğin ancak ve ancak insanın kendi yarattığı, oluşturduğu bir dünyada olanaklı olabileceğini öne sürmektedir. Doğayı yaratan insan olmadığı için, doğayı doğrudan ve yetkin olarak bilmek insan için olanaksızdır. Buna karşın, tarihsel – toplumsal gerçeklik alanı nedenleri bilmek bakımından insana kapalı değildir. Vico'ya göre, “ *kuşkunun muazzam okyanusu*’ ortasında *‘biricik ve küçükçük bir ada’ vardır ki, bu ada ‘toplumsal-sivil dünya’dır; biz ayaklarımızı ancak bu ada üzerinde sağlamca yere basabiliriz.*”¹⁰ Görülmektedir ki Vico, ontolojik olarak iki tür gerçeklik belirlemektedir: Tanrının yarattığı doğal olgular alanı ve insanın yarattığı tarihsel – toplumsal olgular alanı. Bilmek, nedenleri bilmek olarak tanımlandığı için, ancak ikinci alanda gerçek anlamda nedenler bilinebilirdir. Çünkü, “*sivil toplum dünyası, kesinlikle insanlar tarafından yapılmıştır ve bu yüzden ilkeleri de bizim kendi insan zihnimizin değişimleri içinde bulunmaktadır.*”¹¹ O halde, tarihsel – toplumsal olguların bilinmesi (Vico'nun deyişi ile sivil toplum dünyasının bilinmesi) insanın kendi tinselliğini bilmesi anlamına gelmektedir. Oysa doğal olgulara ilişkin bilgi, Tanrı'nın yarattığı insansal olmayan bir alana ilişkindir ve bu nedenle onun bilgisine ancak Tanrı yetkin bir biçimde sahip olabilir. Bir başka deyişle, ontolojik gerçeklik anlayışı bağlamında insanın yetkin olarak bilmesine biri açık diğeri de kapalı olan iki ontolojik gerçeklik söz konusu edilmekte ve gerçek anlamda bilinebilirlik tarihsel – toplumsal (tinsel) alanın özelliği olarak ortaya konulmaktadır. Doğan Özlem, Vico'nun bu yaklaşımını şu şekilde ifade eder:

¹⁰ Karl Löwith, “Vico”, çev. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*'nde, s. 261 – 276, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 267.

¹¹ Giambattista Vico, *Yeni Bilim*, çev. Sema Önal, Doğu Batı Yay., Ankara, 2007, s. 132.

Vico'ya göre; 'gözlerimizi oldukça uzaklarda kalmış eski çağlara çevirdiğimizde gözlerimizin önünü örten bulutların ardındaki bu karanlıkta, hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde şu doğruluğun sonsuz ışığı parıldar: Bu toplumsal-sivil dünya tamamen insanlar tarafından yapılmıştır. Bu yüzden, biz bu dünyanın ilkelerini, kendi özel tinimizin yönelimleri içinde bulabiliriz'. Ne var ki bu ilkeler, doğrudan verilmiş şeyler değildirler; onlar geçmişin karanlıkları içerisinde 'kendi özel tinimizin yönelimleri' olarak ancak kurgusal yorumlar aracılığıyla bulunup ortaya çıkartılabilirler. Bu dünya, bu *monde civile*, tamamen insan yapısı şeylerin, dillerin, göreneklerin, hukuksal ve politik düzenlerin, ekonomik örgütlenmelerin, özel mülkiyetin dünyası olarak tinsel dünyadır. Bu yüzden tarih bu dünyayı insandan, insan tininin yönelimlerinden yola çıkarak araştırabilir; Homeros öncesinden başlayarak insanlığın her tarihsel dönemdeki özgül tinselliğini yorumlayabilir. Vico için biz bu dünyayı yorumlama yoluyla da olsa, doğaya göre daha iyi tanıyabiliriz; çünkü onu yapan bizleriz.¹²

İnsanın toplumsal – sivil dünyayı oluşturması olumsuzluk temelli değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi bu dünyanın ilkeleri ile insan zihninin değişimleri arasında olumsal olmayan bir ilişkisellik vardır. Vico'ya göre,

Birbirini tanımayan tüm insanlar arasında doğan birörnek düşünceler ortak bir gerçeklik zeminine sahip olmalıdır.¹³

Kurumların yapısı, belli zamanlarda ve belli koşullarda ortaya çıkmalarından başka bir şey değildir. Şartlar ve zaman uygun olduğunda kurumlar ortaya çıkarlar.¹⁴

(...) ulusların bu dünyası insanlar tarafından yapılmıştır. Bütün insanların mutabık kaldığı ve daima kabul etmiş olduğu kurumları görmemize izin verilsin. Çünkü bu kurumlar, bize her

¹² Doğan Özlem, a.g.e., s. 20.

¹³ Vico, a.g.e., s. 94.

¹⁴ Vico, a.g.e., s. 95.

bilimin sahip olması gereken evrensel ve sonsuz ilkeleri verebilecektir. Bütün uluslar bu ilkelerle kurulmuştur ve bu ilkeler hâlâ geçerlidir.¹⁵

Görüldüğü üzere Vico, toplumsal – sivil dünyayı konu edinen bir bilimin evrensel ve sonsuz ilkelerini, konusu olan sivil dünyanın kurumlarından çıkarabileceğini savlamaktadır. Bu ilkeler, uygun koşul ve zamanlarda edimselleşmekte ve bir gerçeklik zemini oluşturmaktadırlar. Vico Tanrı'yı tüm gerçekliğin kaynağı olarak görürken, her iki gerçeklik alanının da evrensel ilkelerinin olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal – sivil (tinsel) dünyanın bilimi olarak öne sürülen *Yeni Bilim, ilahi inayetin sivil işlerdeki idaresi ve onun akılsal tarafını* ele almakta ve *ilahi inayetin akılsal sivil teolojisi* olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Böylece Vico bu bağlamda tinsel dünyanın evrensel ilkelerinin olduğunu ileri sürerek *theoria – historia* karşıtlığını ortadan kaldırmakta ve tinsel dünyanın biliminin olanaklı olduğunu savlamaktadır. Bunun da ötesinde, Vico, bilinebilirlik hiyerarşisinde tinsel dünyanın doğadan önce geldiğini ileri sürmektedir. Görülmektedir ki, doğa bilimlerinin 'bilim paradigması' olarak görülmeye başlandığı ve pozitivizm ile empirizmin baskın felsefi görüşler olarak kendilerini gösterdiği bir dönemde, Vico, öznenin en yetkin biçimde ancak öznel olanı bilebileceği, bir başka deyişle, tinin tinsel olanı bilebileceği düşüncesini savunmaktadır. Böylelikle, doğa – tin düalizmi kabul edilirken, bilim ve bilinebilirlik bağlamında toplumsal – sivil (tinsel) dünya hiyerarşik olarak doğanın üzerine çıkartılmaktadır.

Vico'nun doğa ile tinsel dünya ayrımı ve bunların bilinebilirlikleri konusunda geliştirdiği yaklaşımı temele alan Wilhelm Dilthey, tinsel dünyanın bilinme ve anlaşılma koşullarını felsefesinin merkezi ilgisi haline getirmiştir. Bu bağlamda, Dilthey, konusu insani – tarihsel (tinsel) dünya olan *tin bilimlerinin*¹⁷ kendine özgü yöntemini geliştirmeyi ve bu bilimleri doğa bilimleri karşısında bağımsız bilimler sınıfı olarak kurmayı ve temellendirmeyi amaçlamıştır. Dilthey bu temellendirmeye ilişkin yönelimi ile ilgili şu ifadeleri kullanır:

¹⁵ Vico, a.g.e., s. 132.

¹⁶ Vico, a.g.e., s. 24.

¹⁷ Dilthey, tarihsel / toplumsal gerçekliği konu alan bilimlerin tümünü *tin bilimleri* adı altında toplamaktadır.

Locke, Hume ve Kant'in tasarladıkları bilen öznenin damarlarında hiç de gerçek kan dolaşmaz; tersine, bu öznenin damarlarında katıksız bir düşünme etkinliği sayılan akıl'ın imbiikten geçirilmiş / arındırılmış özsuyu dolaşır. Oysa beni ilgilendiren, insanla tarihsel ve psikolojik açıdan uğraşmaktır. (...) Bu yönüyle insanı, isteyen, hisseden ve bir şeyler planlayıp amaçlayan yönüyle insanı, bilginin ve bilgi kavramlarının da (dış dünya, zaman, töz, ilk neden, vb.) açıklanmasında temele koymak; bilginin ve bilgi kavramlarının sadece algı, tasarım ve düşünme malzemesiyle dokunmuş şeyler olup olmadığına yönelmek istiyorum.¹⁸

Dilthey, bilginin doğa karşısında sadece duyumsama – tasarımlama bağıntısı ile edinildiği, duyuşsal yolla verili olanın zihnin tasarımıyla edimi altında bilgiye dönüştüğü savını onaylarken, öznenin sadece doğa karşısındaki 'bilen özne' olmadığını da vurgulamaktadır. Buna göre, özne, isteme, arzulama, heyecan, duygulanma, sempati, antipati, amaç koyma, değer verme, değerlendirme gibi öğeleri bütünselliği içerisinde barındıran ve 'nesne'nin karşısına bu bütünsellik ile çıkan öznedir. Doğa bilimleri, kendi bilimsellik ölçütleri ve bu ölçütler bağlamında nesnesinin belirlenmiş tarzına uygun olarak sadece duyumsama ve tasarımlama öğelerine başvurur ve diğer öğeleri, bilimsellik adına askıya alır. Bu doğa bilgisi adına uygulanan bir indirgemeciliktir.¹⁹ Oysa, tinsel dünyanın oluşturucusu olan insan, bunu bütünselliği içerisinde yapmaktadır. O halde, tinsel dünyayı konu alan bir bilim, doğa biliminin yöntemini izleyerek duyumsama ve tasarımlama harici öğeleri askıya alarak nesnesine yönelemez. Bu, yöntem ile yöntemin uygulandığı nesnenin uyumsuzluğu sonucunu doğuracaktır. Dilthey, bilimin yöneldiği olgular topluluğunu iki bölüme ayırmaktadır. Yukarıda belirtilen askıya alma işlemi ile doğal olgular topluluğuna yönelen bilim 'doğa bilimi' olarak adlandırılır. İkinci bölüm ise, insanın bütünlüğünden yola çıkarak doğadan farklılaşmış ve başkalaşmış tinselliğini konu edinen 'tin bilimleri'nin konusudur. Dilthey'a göre, "insan, tinsel olan şeylerin kökenlerini araştırırken, kendisi hakkındaki bu bilincin [özbilincin –ç.n.-)

¹⁸ Wilhelm Dilthey, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul, 1999, s. 17, 18.

¹⁹ Bkz. Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 17 (dipnot 11).

içerisinde, doğruca, bir irade özgürlüğü, bir eylem sorumluluğu yakalar. (...) öyle ki, o kendisini, doğanın ortasında, kendi eylemlerinin oluşturduğu çerçeve içerisinde, Spinoza'nın bir terimine başvurursak, imperium in imperio [hükmedilmişlik içinde hükmetme] halinde tanır. Ve işte burada, insan için, kendi bilincinin olgusu denen şey, tinsellik oluşur."²⁰ İnsanın nesnel zorunluluklar alanından ayrılıp, doğa ortasında oluşan bir şey olarak tarih alanına geçmesi ile özgürlüğün bu tinsel bütünlüğün (tarih alanı) sayısız noktasında açığa çıktığını (Dilthey'in ifadesi ile, özgürlüğün tinsel bütünlüğün sayısız noktalarında hep ışıldadığını²¹) görmesi söz konusu olmaktadır. Dilthey'in tinsel bütünlük olarak adlandırdığı şey, insanın kendi içinde süreceleşen her şeyi, kendi emeği ve kendi atılımıyla başardığı her şeyi, bir başka deyişle ona verili olmayan, onun yarattığı her şeyi kapsamaktadır. Tin bilimlerinin konusu, tamamen insani / tarihsel olan bu gerçekliktir.²²

Dilthey, doğa (dış dünya) ile insani / tarihsel dünya arasında yaptığı ayrımında, dış dünyanın gerçekliğine duyulan inancın neye dayandığı ve haklılığı sorununu, bu ayrıma dayanan ve temellenen tin bilimlerinin kendine özgü yöntem arayışında karşılaşılan en keskin bilmece olduğunu ifade eder. Çünkü, tasarımılanan bir şey olarak dış dünya, bu açıdan daima ve sadece bir fenomen olarak kalır. Oysa insanın isteyen-hisseden-amaçlayan neliği, tümüyle ona ait bir şeydir ve bu haliyle dış dünya gerçekliğinden daha kesin bir veridir. Çünkü tasarımılanan bir gerçeklikten önce, yaşanan bir gerçekliktir.²³ Bir başka deyişle, tinsel dünyanın gerçekliği yaşanırken edimselleşen bir gerçekliktir. Onun yaratıcısının / oluşturucusun insan olmasının anlamı da budur. Bu nedenle de ona dair bilgi, öznenin yine özne tarafından yaratılmış / oluşturulmuş şeyleri anlaması bağlamında bir özne – özne ilişkisidir. Bu alanda mutlak bir başkalık söz konusu değildir. Buna karşılık doğa (dış dünya) insan tarafından yaratılmamıştır / oluşturulmamıştır. Buna bağlı olarak, dış dünyadaki neden – sonuç bağı ve bu bağa göre oluşan süreci yeterince bilmek olanaklı değildir. "*Çünkü, dış dünyaya ait nedenler ve etkiler (eserler) hakkındaki tasarımlar, kökenleri bakımından, bizzat ve sadece bizim istemeye dayalı*

²⁰ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 29.

²¹ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 29.

²² Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 30.

²³ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 19, 20.

yaşamımızdan çıkan soyutlamalardır. (...) Dış dünya, bizim yaşama bütünlüğümüz aracılığıyla / sayesinde bize verilir. Oysa o, kendineliği içinde, bizim yaşama bütünlüğümüzden farklı bir bütünlüğe sahip olabilir.²⁴ O halde, dış dünyaya ilişkin bilgi daima insanın ‘yaşam bütünlüğü’ dolayımında açığa çıktığı için bir başkalık olan dış dünyanın kendineliğini tam olarak kavrayamaz. Dilthey’a göre, “*tarih ve toplum bilimlerinin konusu olan tinsel dünya, her şeyden önce, üzerinde hâkimiyet kurmak istediğimiz bir gerçeklik [doğa –ç.n.-] değil, tam tersine kavramayı dilediğimiz bir gerçeklik halindedir.*”²⁵ Böylesi bir kavrama tin bilimleri açısından olanaklıdır; çünkü tin bilimlerinin yöntemi olarak önerilen *anlama* bir yeniden üretimdir.²⁶ Tinsel dünya insan (özne) tarafından yaratıldığı / oluşturulduğu, bir başka deyişle de üretildiği için yine insan (özne) tarafından yeniden üretilebilir. Yeniden üretim, başkalarına ait bir yaşantının, geçmişte kalmış bir dönemin yaşantısının ilgi, sempati, empati gibi psikolojik öğelerle birlikte ona yönelen kişinin tinselliğinde deneyimlenmesidir. Dilthey’in tin bilimlerinin, bilim olarak ayakta durabilmelerinin koşulu olarak gösterdiği, tekilin anlaşılmasının genelgeçerliğe yükseltilebilmesi, bir başka deyişle, tekil anlamının nesnellik düzeyine yükseltilebilmesi problemi bu bağlam içerisinde aşılmaya çalışılır. Nesnellığe yükseliş, anlamının konusu olan tinselliğin gerçekte olduğu şekli ile, her ne ise o halde anlaşılmasıdır. Konusu olan gerçekliği gerçek şekli içerisinde bilmek – anlamak konusunda tin bilimlerinin doğa bilimlerine karşı önceliği vardır. Dilthey bu durumu şu şekilde ifade eder:

Şüphesiz tin bilimleri tüm doğa bilimleri karşısında bir önceliğe sahiptirler; onların konusu bize duyuşal yolla dıştan verili olan fenomenler, bir dış etkinin bilinçte uyandırdığı etki değildir; tersine doğrudan doğruya iç gerçekliğin bizzat kendisidir ve muhakkak ki bu (iç gerçeklik), içten yaşanarak deneyimlenmiş bir bağlam olarak vardır.²⁷

O halde tinselliğin tüm insani varlıklar için söz konusu olması bu alanda nesnellüğün sağlayıcısıdır. Dilthey, ‘*genel insan doğası*’²⁸ ve

²⁴ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 20.

²⁵ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 26.

²⁶ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 35.

²⁷ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 85.

²⁸ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 105.

‘sabitleşmiş yaşam ifadeleri’²⁹ üzerinden tinselliğin anlamının nesnel zemini olduğunu açığa çıkarmaya çalışır. Bu bağlamda, metinlerde (insan tarafından biçim verilmiş, ifadeye dökülmüş her şeyde) ortaya çıkan yaşam ifadeleri tinin dışavurumu, bir başka deyişle de nesnelleşmesidir.

Anlama, bir çocuğun agulamasını anlamaktan Shakespeare’in *Hamlet*’ini veya Kant’ın *Salt Aklın Eleştirisi*’ni anlamaya kadar uzanır. Taşlarda, mermerde, müzikal biçim verilmiş seslerde, jestlerde, sözcüklerde ve yazılarda, eylemlerde, ekonomik düzenlerde ve anayasalarda, aynı insan tını bizimle konuşur ve (bunlar) açıklanmayı / yorumlanmayı beklemektedirler. Ve muhakkak ki anlama süreci, bu bilgi türünün ortak koşul ve araçlarıyla belirlendiği kadarıyla, her yerde ortak niteliklere sahiptir.³⁰

Yaşam ifadelerinin sabitleşmeleri, bir başka deyişle de gelip geçici olmamaları oranında nesnelleşme de artacaktır. O halde, özellikle yazılı metinler sabitleşmiş yaşam ifadeleridir. Bunlar, tinin, istenildiği zaman geri dönülebilecek, başka insanlarla, başka zamanlarda defalarca konu edinilebilecek dışavurumlarıdır. Bu nedenle de bu ifadelere yönelen anlamının konusu farklı zaman ve kişilere göreli değil, nesnelidir. Diğer taraftan, bu ifadeler tinin dışı vurumu olarak tinsel olduklarından, yine tin tarafından tam olarak anlaşılabilirlerdir.

2. “Gerçek bütündür”

Gerçeğin bilinebilirliğine ilişkin bir iddia, onun nasıl bilinebileceğine dair bir açıklama getirirken, bununla beraber gerçeğin ne olduğunu da ortaya koymak durumundadır. Epistemolojinin temel konusu olan bilmenin ve bilmenin koşullarının ne olduğu sorusu bilinenin ne olduğu sorusuyla da yakından ilişkilidir. Bilimin ölçütü, nesnesi ve yöntemi olmak olarak koyulduğunda, bilim olma iddiasındaki hiçbir girişim salt epistemoloji düzeyinde kalamayacaktır. O halde, bilinenin gerçeklik olduğu savlandığında, bilim gerçeğin bilinmesi, bir başka deyişle gerçeğin gerçek şekli içerisinde bilinmesi olarak kendisini gösterecektir. Hegel’in *Tinin Görüngübilimi*’nde kendisine koyduğu amaç da budur:

²⁹ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 110.

³⁰ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 87, 88.

İçinde gerçeğin varolduğu gerçek şekil ancak onun bilimsel dizgesi olabilir. Felsefeyi bilim biçimine, onun bilme sevgisi adını bir yana bırakarak edimsel bilme olabileceği hedefe yaklaştırmaya katkıda bulunmak – işte önüme koyduğum amaç budur.³¹

O halde amaç, gerçeklik ile gerçekliğe ilişkin bilginin çakışmasıdır. Bunun için de gerçeğin ne olduğu ile birlikte onun nasıl bilinebileceği, bir başka deyişle ‘yöntem’in ne olduğu da ortaya koyulmalı ve yöntemin gerçeklik ile olan ilişkisi de açığa çıkarılmalıdır. Hegel’e göre, “*felsefe başka bilimlerin yararlandıkları bir üstünlükten, nesnelere tasarım yetisi tarafından dolaysızca verilmiş ve başlama ve ilerleme için bilgilenme yönteminin daha şimdiden benimsenmiş olduğunu varsayma olanağından yoksundur.*”³² Bir başka deyişle, felsefe nesnesini ve yöntemini haklılaştırmalıdır. Bu bağlamda, eğer yöntem uygulandığı gerçekliğe dışsal ise, bu durumda ya gerçeklik ve onu bilme iddiasında olan gerçek olmayan bir yöntemden ya da iki gerçeklikten (gerçeklik ve bir başka gerçeklik olan yöntemden) söz etmek durumunda kalınacaktır. O halde, asıl anlamı ile gerçeklikten söz edilecekse, onu bilme iddiasındaki yöntem de gerçekliğin kendisinden gelmeli, bilginin iç zorunluluğundan (bilgi adını alabilmesi için onun gerçekliğin bilgisi olma zorunluluğundan) kaynaklanmalıdır. Bir başka deyişle, yöntem ile *olgunun kendisi* çakışmalıdır. Bu durumda gerçekliğin gerçek şeklinin bilimsellikte ortaya koyulması (gerçeğin dizgesel olarak bilinmesi) yine gerçekliğin içerisine düşmekteyse, o halde “gerçeklik nedir?” sorusu dışsal bir soru değildir. Bununla birlikte, Hegel’e göre, “*eldeki sorun [gerçekliğin bilinmesi] amacıyla değil ama yerine getirilişinde tüketilir; salt sonuç değil, ama oluş süreci ile birlikte sonuç edimsel bütündür.*”³³ “Gerçeklik nedir?” sorusunu da içerisinde barındıran gerçekliğin bilinmesi sorunu, çözümünü amacıyla ya da salt sonucunda bulmaz. Diğer bir deyişle, ‘gerçeklik nedir?’ sorusunun yanıtı basit bir tanımlama yargısı değildir. Bu cevap, ancak *bilginin oluş süreci* ile beraber sonucunda açığa çıkacaktır ki süreç ile beraber sonuç bir bütündür. İşte

³¹ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 23.

³² G. W. F. Hegel, *Felsefî Bilimler Ansiklopedisi I –Mantık Bilimi-*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 51.

³³ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 22.

gerçeklik bu bütünün kendisidir. Gerçekliğe ilişkin bilgi iddiaları tarihsellik içerisinde farklılıklar, hatta çelişkiler içerdiği ve gerçekliğin bilgisinin yine gerçekliğin içerisine düşmesi gerektiği düşünülecek olursa bu farklılıkların gerçekliğin bütünselliğe doğru ilerleyen açınımdan başka bir şey olmadığı görülecektir. O halde, gerçekliğe ilişkin felsefi dizgelerin türülüğünü sanı çeşitliliği olarak değil, gerçekliğin ilerleyen açınımları olarak kavramak gerekmektedir. Hegel, bu durumu organik bir örneğe başvurarak betimler:

Tomurcuk çiçeğin açmasıyla yiter, ve denilebilir ki birincisi ikincisi tarafından çürütülür; yine, meyvenin görünmesiyle birlikte çiçek bitkinin yanlış bir varoluşu olarak anlatılabilir, ve bitkinin gerçeği olarak meyve çiçeğin yerini alır. Bu biçimler yalnızca ayrı olmakla kalmaz, ama ayrıca aralarında geçimsiz olarak birbirlerinin yerlerini de alırlar. Gene de akışkan doğaları onları aynı zamanda örgensel bir birliğin kıpıları yapar – bir birlik ki, bunda yalnızca çatışmamakla kalmazlar, ama biri öteki denli zorunludur, ve ancak bu eşit zorunluluk bütünün yaşamını oluşturur.³⁴

Görüldüğü üzere, ‘bütün’den kasıt bir yığın değildir. Bir başka deyişle, bütünsel gerçeklik olumsal öğelerin, tarihsellik içerisinde yine olumsal bir şekilde bir araya gelmeleri, bir yığın oluşturmaları anlamına gelmemektedir. Bütünsellik içerisindeki her bir moment (kıpı) ve momentler arası geçiş zorunludur. Bu bağlamda, gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bir bilimsel dizge olarak ortaya koyulması, olumsal ya da keyfi bir şey değildir. Felsefenin böylesi bir bilimsel dizge seviyesine yükseltilmesi, bilme kavramının doğasının zorunluluğudur. Bu nedenle de gerçekliğin gerçek şeklinin bilimsellikte açığa çıkması, gerçekliğin varoluş ögesinin kavram olduğunun gösterilmesidir. Çünkü, gerçekliğin bilinmesi ya da gerçekliğin bilgisi ile gerçekliğin çakışması (uygun düşmesi değil) yine gerçeklik içerisine düşüyor ise gerçekliğin bilinebilir, kavranabilir olması da onun doğası gereğidir. Bu bilinebilir doğa, onun varoluş ögesinin kavram olmasından başka bir şey değildir. Bu nedenle de bilimsel bilme, kavrayarak bilme, bir başka deyişle de kavramsal bilmedir. Hegel’in bu şekilde ortaya koyduğu *Kavramdan sıradan anlamı* içindeki kavram ayırt edilmelidir. “*Sonsuz [ya da gerçeklik] hiçbir*

³⁴ G. W. F. Hegel, a.g.e., s. 22.

kavram ile kavranamaz” önerisini kavramın tek-yanlı ikinci anlamı bağlamında öne sürülmüştür.³⁵ Kant’ın sonlu bilme ögesi olarak gördüğü kavram anlayışı ile empiristlerin duyumun silik türevleri ya da kopyaları olarak gördükleri kavram anlayışları kavramın tek yanlı ikinci anlamına örnek oluşturmaktadır. Kavramın bu şekillerde anlaşılması felsefenin bilimsel dizge aşamasına yükselişinde katedilen zorunlu aşamalardır. Bu aşamaları kateden felsefe, zorunlu bir biçimde gerçekliğin tözsel kapanmışlığını (kendinde’liğini) açarak ve bunu özbilince (kendisi-için’e) yükselterek, kaotik bilinci düşünceye dayalı bir düzene ve Kavramın yalınlığına geri getirerek bilimsel bir dizge olacaktır. Kaotik bilinç, gerçekliğe ilişkin tek yanlı belirlenimlere saplanmış olan ve karşıt belirlenimleri mutlak ve geçişsiz karşıtlıklar olarak gören bilinç biçimleridir. Hegel bu bağlamda eski metafiziğin ve modern felsefenin bilinç biçimlerini ve bu geçişte tinin ilerleyen açınımını şu şekilde ifade etmektedir:

Önceleri düşünceler ve imgelerin geniş varsıllığı ile bezenmiş bir gökleri vardı. Varolan her şeyin anlamı onu göğe bağlayan ışık telinde yatıyordu; bu şimdide eyleşmek yerine bakışta o telde bunun ötesine, tanrısal bir varlığa, eğer deyim yerindeyse, öte-dünyasal bir şimdiye kayıyordu. Tinin gözü zorla dünyasala çevrilmeli ve onda sıkıca tutulmalıydı; ve salt dünyasalüstünün taşımış olduğu o açıklığın dünyasalın anlamını kuşatan bulanıklık ve karışıklığı gidermesini sağlamak, ve deneyim adı verilen genelde ‘buradaki’ ve ‘şimdiki’ne dikkati ilginç ve geçerli kılmak için uzun bir zaman gerekmişti. –Şimdi tam karşıtına gereksinimimiz var gibi görünmektedir; anlam dünyasalda öylesine sıkı sıkıya kök salmıştır ki, onu oradan yükseltmek de o denli zor görünmektedir.³⁶

Görüldüğü üzere, her bilinç düzeyi, kendi ögesini (idea, madde, özne, töz vb.) gerçekliğin gerçek varoluş ögesi olarak koyutlamaktadır. Varolan her şeyin anlamı (ya da bilgisi) koyutlanan varoluş ögesine bağlı olarak ortaya koyulmaktadır. Hegel’e göre, bu zorunlu aşamalardan geçen tin, gerçekliğinin tam ifadesini ‘kavram’da bulacaktır. O halde,

³⁵ G. W. F. Hegel, *Felsefî Bilimler Ansiklopedisi I –Mantık Bilimi-*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 60, 61.

³⁶ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 25.

gerçekliğin tamamlanmamışlığında, bir başka deyişle de bir momentinde, ‘gerçeklik nedir?’ sorusunun yanıtı, o bilinç düzeyinin tek taraflı yanıtı olarak açığa çıkacaktır. Oysa bu zorunlu momentleri ve geçişleri tamamlayan ve kendisini bütünleyen gerçeklik aşamasında, felsefe bilim düzeyine yükselecek ve gerçekliği bütünselliği içerisinde kavramsal bir dizge olarak ortaya koyacaktır. Böylece gerçeklik, dizgenin açıklanışı ile aklanacak biçimde, “*Töz olarak değil, ama o denli de Özne olarak*”³⁷ kavranacak ve anlatılacaktır. Diğer bir deyişle, modern felsefenin töz – özne / doğa – tin ikileminin de üzerine çıkılacak ve gerçeklik özne ve tözün bütünselliği olarak görülecektir. Hegel, bu tür ikilemlere saplanıp kalmayı dogmatizm (inakçılık) olarak görmektedir.

İnakçılık karşıt olanların dışlanmalarıyla tek-yanlı anlak belirlenimlerinde direktmekten oluşur. Bu genel olarak katı bir ‘Ya – Ya da’ tutumunda görünür; buna göre, örneğin Evren ya sonlu ya da sonsuz, ama ikisinden yalnızca biridir. Gerçek olan, kurgul olan ise sözcüğün tam anlamıyla bu katılığın karşıtıdır; kendinde böyle tek-yanlı hiçbir belirlenimi taşımaz ve bunlarla tüketilemez, tersine bütünlük olarak o belirlenimleri kendi içinde birleşmiş olarak kapsar; ama inakçılık için bu belirlenimler ayrılıkları içinde sağlam ve gerçek birer şey değerindedirler. (...) Oysa gerçekte tek-yanlı bir şey ne sağlam bir şeydir ne de kendi başına kalıcıdır: Tersine, ortadan kaldırılmış olarak bütünde kapsanır.³⁸

O halde, bilim düzeyine yükselmiş felsefe, gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bilinmesi olacağından, gerçekliğin momentlerinde takılıp kalmamalı, bu dogmatizmin üzerine çıkmalıdır. Bu durum salt insansal bilme düzeyine, bir başka deyişle salt *bizim-için*’e ilişkin değildir. Hegel’e göre, “*böyle kendini Tin olarak bilecek denli gelişmiş Tin Bilimdir. Bilim onun edimselliği ve onun kendine kendi ögesi içinde kurduğu ülkedir.*”³⁹ O halde, gerçekliğin tinsel içeriği yine kendisi tarafından üretilir ve bu bağlamda daha önce de ifade edildiği gibi, bilgi gerçekliğe dışsal değildir. Bilgi, “*saltık başkalıkta arı kendini-bilme*”dir.

³⁷ G. W. F. Hegel, a.g.e., s. 30.

³⁸ G. W. F. Hegel, *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I – Mantık Bilimi-*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 97, 98.

³⁹ G. W. F. Hegel, *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004, s. 35.

Gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bilinmesi, ereğini başlangıcı olarak kendinde taşıyan gerçekliğin kendi kendisinin oluş süreci olarak bu ereğin yerine getirilişinde edimselleşmesiyle kendisini tümlemesidir: “Gerçek bütündür. Bütün ise ancak kendi gelişimi yoluyla kendini tümleyen özür.”⁴⁰

SONUÇ

Mitolojik kökenlerinde Tanrılar ile insanlar arasındaki bir dolayım olan ve genel olarak bilinenle bilinmeyen, tanıdık ile yabancı arasındaki ‘sınır durum’ olarak açıklanan hermeneutik edim, özellikle doğa bilimleri – tinsel bilimler ayrımının katılaşması ve bilgi bağlamında doğa bilimlerinin ‘bilim’ adını almayı hak eden alan olarak öne çıkması ile tin bilimlerine ve bu anlamda felsefeye önerilen bir yöntem olarak kendisini göstermiştir. Böylelikle konuları ile doğa bilimlerinden ayrılan tin bilimlerinin, kendilerine özgü yöntemleri ile de bilim adını alabilecekleri ve bilimsel bilgilenmenin başka bir bağlamda tin bilimlerinde de gerçekleşebileceği öne sürülmüştür. Bu çalışmanın ilk bölümünde ele alınan Vico ve Dilthey’in hermeneutik düşünceleri bu amaca yönelik girişimler olarak açığa çıkmışlardır. Vico’nun yaklaşımı, doğa bilimlerinin ve tin bilimlerinin konu aldıkları gerçeklik alanlarının farklılığına dayanarak doğal ve tinsel (toplumsal – tarihsel) alan ontolojik ayrımını kabul ederken bu alanların bilinebilirliklerini ve bu bilinebilirliğin yöntemini ele almaktadır. Bunu yaparken, bir yandan da modern felsefenin kesinlik arayışını ‘bilgi’nin ölçütü olarak kabul etmekte ve bilmenin, nedenleri bilmek olduğunu öne sürmektedir. Vico’nun savı, ontolojik olarak ayrı olan bu iki alanın bilinebilirlikleri konusunda, kesinliğin ancak tinsel alanda olanaklı olabileceğidir. Ona göre, doğayı yetkin olarak bilmek olanaksızdır; çünkü doğayı yaratan insan değildir. Oysa insan, ancak kendi yarattığı bir şeyi yetkin olarak bilebilir. Tinsel gerçeklik, bir başka deyişle tarihsel - toplumsal dünya insan tarafından yaratılmıştır. Tin, en yetkin biçimde ancak yine tinsel olanı bilebileceğinden, gerçek anlamda bilinebilirlik tarihsel – toplumsal alanın bir özelliğidir. Dilthey, bu temel kabulden yola çıkarak, tinsel gerçekliğin nasıl nesnel (bilimsel) olarak bilinebileceğini konu edinmiştir. Bunun için de doğa bilimlerinden ayırdığı tin bilimlerinin kendine özgü

⁴⁰ G.W.F. Hegel, a.g.e., s. 31.

‘bilme’sini *anlama* olarak belirlemiştir. Doğa karşısındaki bilme edimi, insanın duyumsama – tasarımlama yetilerine ilişkindir. Bilmek duyusal yolla verili olanın zihnin tasarımlayıcı edimi altında bilgiye dönüştürülmesidir. Oysa anlama, bu yetilerin yanı sıra isteme, arzulama, heyecan, duygulanma, sempati, antipati, amaç koyma, değer verme, değerlendirme gibi öğeleri içerisinde barındıran bütünsel öznenin bir yönelimidir. Tinsel dünyanın yaratıcısı olan insanın bunu bütünselliği içerisinde gerçekleştirmektedir. Bu nedenle de tinsel dünyayı ‘bilmek’ / anlamak, ona bu bütünsellikle yönelmek ile olanaklı olacaktır. Böylelikle, tin bilimleri bağlamında, bilimin nesnesi (tinsel dünya) ile yöntemi uygun hale getirilmektedir.

Görüldüğü üzere, Vico ve Dilthey’in tin bilimlerinde hermeneutiği bir yöntem olarak haklılaştırma girişimleri, temel olarak tek yanlı gerçeklik belirlenimleri olarak doğa – tin karşıtlığına dayanmaktadır. Bu karşıtlığa göre, doğa tinsel değildir ve tinsel olan da doğal değildir. Aralarındaki bu geçişsizlik, onların bilinebilme ölçütlerini ve yöntemlerini belirlemekte ve farklılaştırmaktadır. Bu ikilem, gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bilinebilir olup olmadığı sorusuna da ikili bir yanıt doğurmaktadır. Öyle ki, tinsel bir varlık olan insanın ancak tinsel olan bir şeyi yetkin olarak bilebileceği savına bağlı olarak doğa alanı temelinde yetkin bilmenin alanı değildir. O halde, doğa, gerçek şekli içerisinde bilinemezdir. Bir başka deyişle, doğa insan karşısında mutlak başkadır. Buna karşın, tinsel gerçeklik, yaratıcısı olan insan tarafından gerçek şekli içerisinde bilinebilirdir. Bu bilme biçimi, doğa bilimlerinden konusu ve yöntemi ile ayrılan tin bilimlerinin sonucu olacağından kendisini, doğa bilimlerinin sonucundan farklı bir biçimde, ‘anlama’ olarak gösterecektir. Tarihsellik içerisinde farklı zaman ve mekanlarda kendilerini gösteren tinsel öğeler, tinsellikleri temelindeki anlaşılabilirlikleri ile başkalarını aşılabilir yaşam ifadeleridir. Bir başka deyişle, bunlar insan için mutlak başka değildirler ve bunların anlaşılması tinselliğin anlaşılması olacağından, bu insanın kendisini anlamasından başka bir şey değildir. Daha geniş bir ifade ile, tinsel öğelerin anlaşılması tinin kendisini anlaması, doğadan ayrılaşan özgürlüğünün bilincine varmasıdır.

Vico ve Dilthey’in hermeneutik yaklaşımlarının birinci bölümde ele alınan ve kısaca bu şekilde özetlenen temel kabulleri, Hegel felsefesi bağlamında ele alındıklarında dogmatiktirler. Çalışmanın ikinci

bölümünde ifade edildiği gibi, Hegel için dogmatizm karşıt olanların dışlanmalarıyla tek-yanlı anlık belirlenimlerinde direktmekten oluşur. Oysa, gerçeklik bu karşıtlıkları aşarak içerisinde kapsayan bir bütünselliştir. Gerçeklik bütün olarak ele alındığında, onun bilinmesi salt bir yanının bilinmesi olarak kabul edilemez. Bu nedenle de gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bilinebilir olup olmadığına ilişkin sorunun Vico ve Dilthey bağlamındaki yanıtı olumsuzdur. O halde, Vico tinin yetkin olarak ancak tinsel olanı bilebileceğini savlarken ve Dilthey insanın bütünselliği ile yarattığı tinsel dünyanın ancak bir gelişim tarihi içerisinde kavranabileceğini⁴¹, bilimin imkanını sağlayan şeyin tinsel olgular olduğunu ve bunların tarihsel olarak gelişmiş şeyler olduğunu⁴² ve bilimin yaşamayı (tinin yaşamını) değil, yaşamın bilimi öncelediğini⁴³ savlarken Hegelci düşünceye yaklaşmakta fakat doğa – tin karşıtlığına dayanan ontolojileri ile ondan uzak düşmektedirler. Bu nedenle de bilgiyi, “*saltık başkalıkta arı kendini-bilme*” olarak görmediklerinden ‘mutlak başkalığı’ aşamamaktadırlar. Bir başka deyişle, bu yaklaşımda felsefe tarihinde Descartes ile başlayan özne metafiziğinin öznenin en yetkin biçimde yine özneyi bilebileceğine ve tüm bilgilenmenin de bu temelde kurulabileceğine yönelik savları tin bilimleri bağlamında genişletilmiş, fakat düalist ontolojiye bağlı kalınarak karşıtlıklar aşılmadan korunmuştur. O halde, Hegel felsefesi bağlamında Vico ve Dilthey’in hermeneutik düşünceleri özne metafiziği içerisine düşmekte ve gerçekliğin gerçek şekli içerisinde bilinebilirliğine ilişkin olumsuz bir tavır sergilemektedirler.

⁴¹ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 19.

⁴² Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 26.

⁴³ Wilhelm Dilthey, a.g.e., s. 39.

KAYNAKÇA

- TAŞDELEN, Vefa, *Hermeneutiğin Evrimi*, Hece Yayınları, Ankara, 2008.
- GADAMER, Hans-Georg, “Hermeneutik Problemin Evrenselliği”, çev. Hüsamettin Arslan, *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, s. 61 – 72, Paradigma Yay., İstanbul, 2002.
- DILTHEY, Wilhelm, *Hermeneutik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, Paradigma Yay., İstanbul, 1999.
- HEGEL, G. W. F., *Tinin Görüngübilimi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004.
- HEGEL, G. W. F., *Felsefi Bilimler Ansiklopedisi I –Mantık Bilimi-*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul, 2004
- ÖZLEM, Doğan, *Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1996.
- LOWITH, Karl, “Vico”, çev. Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, s. 261 – 276, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2004.
- VICO, Giambattista, *Yeni Bilim*, çev. Sema Önal, Doğu Batı Yay., Ankara, 2007.